

ВІДГУК
офіційного опонента доктора психологічних наук,
професора Романенко Оксани Вікторівни на дисертацію
Чухрій Інни Володимирівни «Психологічні механізми соціальної
адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора психологічних
наук зі спеціальності 19.00.08 – спеціальна психологія

Гуманістична спрямованість національних стратегій розвитку української держави передбачає забезпечення рівних можливостей для активної участі в суспільному житті всіх без винятку громадян. Цьому мають сприяти нові підходи до вивчення шляхів стимулювання самоактивності осіб із порушеннями психофізичного розвитку як умови їх інтеграції в соціальний простір. Готовність прийняти їх як рівноправних членів суспільства передбачає створення умов для повноцінної реалізації їхніх здібностей, що ґрунтується на успішній соціальній адаптації.

У світлі цих тенденцій актуальним є дисертаційне дослідження І.В. Чухрій, присвячене вивченню соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату, які становлять одну з найбільш вразливих категорій внаслідок обмеженості фізичної активності. Його актуальність безпосередньо пов'язана з забезпеченням та реалізацією Державних програм щодо надання спеціальної психокорекційної допомоги цим людям, спрямованої на оптимізацію їхнього психічного здоров'я, створення умов для ефективної навчальної та трудової діяльності.

Вирішення цих питань насамперед залежить від рівня сформованості психологічних механізмів соціальної адаптації, які значною мірою забезпечують успішність цих видів діяльності. Тому дисертаційне дослідження І.В. Чухрій, що присвячене вивченню цих механізмів, привертає увагу своєю актуальністю та вираженою практичною значущістю.

Закономірним є зв'язок рецензованої роботи із науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження входить до тематичного плану науково-дослідних робіт кафедри ортопедагогіки, ортопсихології та

реабілітології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 11 від 23 травня 2017 р.) і погоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 20 червня 2017 р.).

Науково-категоріальний апарат характеризується коректним визначенням об'єкту, предмету, мети, завдань, теоретико-методологічного підґрунтя дослідження. Сформульовані завдання підпорядковані меті, засвідчують логічність та послідовність основних етапів дослідження. За змістом завдань дисертаційне дослідження є теоретико-експериментальним. Авторкою здійснено ґрунтовну роботу, спрямовану на проектування основних положень загальної теорії соціальної адаптації на потреби спеціальної психології. Висновки теоретичної частини дослідження стали відправною точкою для реалізації емпіричного етапу. Він ґрунтувався на структурно-функціональній моделі вивчення психологічних механізмів соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату, що дало змогу спланувати та провести складний констатувальний експеримент.

Вибір методів дослідження забезпечив досягнення мети і реалізацію поставлених завдань. Організаційно-методичні засади проведеного дослідження розкрито повною мірою та на достатньому фаховому рівні. Кількісний і якісний аналіз отриманих даних здійснено кваліфіковано, коректно.

Надійність і вірогідність отриманих наукових результатів підтверджуються теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних принципів дисертаційної роботи, єдністю й логічністю всіх етапів дослідження, його організаційною цілісністю й чіткістю концептуальних засад, гармонійним поєднанням статистичних методів і способів їх якісної психологічної інтерпретації.

Дисертаційне дослідження Чухрій І.В. «Психологічні механізми соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату» має чітку структуру: воно складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (406 найменувань, з них 27 – іноземними мовами) і 19 додатків на 42 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 450 сторінок, з них основного змісту – 374 сторінки. Дисертація містить 26 таблиць і 15 рисунків на 23 сторінках. Пропорції теоретичної та емпіричної частин дослідження авторкою дотримано.

Дослідження Чухрій І.В. ґрунтується на авторській концепції, що є необхідною умовою докторської дисертації. Обґрунтовано, що психологічні механізми соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату діють у психологічному суб'єктивному просторі навіть у тому випадку, коли спостерігаються зовнішні форми взаємодії між суб'єктами, де в якості активної сторони виступають агенти соціалізації. Соціально-психологічна дезадаптованість у молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату розглядається як негативне особистісне утворення, яке виникає або внаслідок дизонтогенезу (пренатальної травми чи в ранньому дитинстві), або внаслідок травми в дорослому віці (зокрема як посттравматичний стресовий розлад). Визначаються ефективні методи психокорекції, насамперед, аналітично орієнтована терапія, що спрямована на підвищення рівня соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату через вироблення адаптивних стратегій психологічних механізмів.

У розробку авторської концепції дослідження покладено комплекс теоретичних та методологічних положень, які дозволили вибудувати стратегію розв'язання поставлених завдань. Теоретичний етап дослідження охоплював аналіз проблеми соціальної адаптації з позицій різних підходів (системного, структурно-функціонального, соціологічного, особистісно-орієнтованого, соціально-когнітивного, поведінкового, психоаналітичного).

На цій основі було розроблено авторську структурно-функціональну

модель психологічних механізмів соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату, що презентує схему психокорекційної роботи з людиною, яка має обмеження життєдіяльності, з метою її соціальної адаптації та конкретизує її місце як складову системи комплексного соціального реабілітування, до компонентного складу якої належать соціальний, психологічний, андрогогічний, медичний та техніко-середовищний фактори.

Авторкою визначається компонент структури особистості, що є стрижневим утворенням психологічних механізмів соціальної адаптації, – Я-концепція особистості з порушеннями ФОРА, в якій в якості параметрів дослідження представлено такі компоненти: Я-фізичне; Я-психічне; Я-соціальне, в якому відокремлюється Я-професійне, Я-сімейне, Я-учнівське.

Підхід дисертантки до розгляду Я-концепції особистості як провідного психологічного механізму соціальної адаптації є безсумнівним авторським здобутком, що дав змогу по-новому поглянути на сам процес соціальної адаптації молоді з порушеннями ФОРА, його умови та чинники. За результатами дослідження особливостей Я-концепції встановлено, що у досліджуваній молоді з типовим розвитком показники за компонентами Я-концепції особистості – Я-психічне, Я-сімейне, Я-професійне – є переважаючими, що відповідає віковим особливостям розвитку, а показники за компонентом Я-фізичне – знижені, прогнозовано зазначений компонент набуде значущості у показниках молоді з обмеженнями життєдіяльності. При дослідженні психологічних механізмів соціальної адаптації виявлено переважання адаптивних стратегій за показниками пізнавального та поведінкового психологічних механізмів соціальної адаптації, а найвищі показники дезадаптивних стратегій за шкалами емоційно-афективного та комунікативного механізмів, що відповідає віковим особливостям, зокрема нормативній кризі зазначеного періоду та ментальним особливостям досліджуваних.

Суттєвим внеском у теорію і практику спеціальної психології є розроблена дисертанткою система психокорекції дезадаптивних проявів психологічних механізмів соціальної адаптації молоді з ПФОРА. Її ефективність доведена емпірично, що було зафіксовано в позитивних змінах щодо стратегій психологічних механізмів соціальної адаптації, стабілізації компонентів Я-концепції та зниження рівня прояву соціально-психологічної дезадаптованості.

Висновки роботи сформульовано чітко та лаконічно, відповідають поставленим завданням дослідження. В них представлені загальні досягнення дисертантки та її внесок у вирішення зазначеної наукової проблеми.

Дисертація виконана державною мовою. Стиль дисертації відповідає вимогам, що висуваються до наукових праць такого рівня, а також відзначається логічністю, послідовністю, системністю, обґрунтованістю. Структура дисертації цілком узгоджується з її назвою, метою і завданням дослідження. Додатки та список використаних джерел оформлені згідно зі встановленими вимогами та містять необхідну довідкову інформацію.

Текст автореферату відповідає основному змісту дисертації.

До безперечних переваг дисертації можна віднести:

- Чітку структурованість роботи, що дозволила авторці розглянути предмет дослідження з позицій різних підходів та на цій основі розробити структурно-функціональну модель дослідження.
- Різноманітний методичний інструментарій, що був представлений у вигляді обґрунтованого експериментального психодіагностичного комплексу.
- Здатність дисертантки до ретельного опрацювання і детальної інтерпретації емпіричного матеріалу, коректного тлумачення результатів відповідно до розроблених моделей, великої кількості ілюстративного матеріалу.
- Дослідженню притаманна виражена наукова новизна, що полягає системному розкритті структурного змісту психологічних механізмів

соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату, їх специфіки та компонентного складу, зокрема адаптивних та дезадаптивних стратегій; здійснено системне вивчення психологічних механізмів соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату, за результатами якого встановлено особливості зазначених механізмів у молоді з вродженими, набутими в молодості та набутими під час участі в операції об'єднаних сил (ООС) порушеннями функцій опорно-рухового апарату.

- Комплексний підхід до вирішення обраної проблеми, що було реалізовано в орієнтації на структурно-функціональну модель на всіх етапах дослідження, виявленні специфічних механізмів соціальної адаптації молоді з порушеннями ФОРА.

- Висновки дисертації свідчать про різнобічне опрацювання проблеми, здатність до обґрунтованої інтерпретації емпіричних фактів і систематизованого їх представлення.

- Аналіз значної кількості джерел, у тому числі й іншомовних, дозволило дисертантці систематизувати вітчизняний та зарубіжний досвід досліджень, присвячений проблемі вивчення соціальної адаптації як при нормативному розвитку, так і у молоді з порушеннями ФОРА.

- Результати дисертаційного дослідження мають безсумнівну практичну значущість. Вони можуть застосовуватися практичними психологами центрів соціально-психологічної та комплексної реабілітації дітей та молоді з інвалідністю, в процесі комплексної реабілітації ветеранів учасників ООС, у психологічному супроводі молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату.

Водночас дисертаційне дослідження, як і будь-яка творча праця, містить певні дискусійні положення, що дає підстави для висунення таких зауважень:

1. Емпіричним дослідженням було охоплено 546 осіб, з них: 158 з порушеннями функцій опорно-рухового апарату внаслідок дизонтогенезу;

148 з набутими порушеннями функцій опорно-рухового апарату та 120 ветеранів ООС з порушеннями функцій опорно-рухового апарату. Потребує пояснення, якою мірою експериментальна вибірка презентує генеральну сукупність кількісно та якісно?

2. Оскільки дослідження передбачає вивчення психологічних механізмів соціальної адаптації осіб, які характеризуються різним генезом порушень функцій опорно-рухового апарату, бажано обґрунтувати, яким чином була здійснена орієнтація на структуру дефекту в системі первинних та вторинних порушень, за Л. С. Виготським.

3. Враховуючи, що складна структура Я-концепції особистості ґрунтується на самостваленні, яке визначає гармонійність подальшого особистісного розвитку, у дисертації було б бажано більшою мірою розкрити роль цього компоненту щодо успішності соціальної адаптації.

4. Оскільки діяльнісний принцип виступає одним із провідних у системі психологічної корекції, доцільним було б пояснення того, яким чином здійснювалася реалізація діяльнісного принципу в дослідженні?

5. Потребує обґрунтування універсальність запропонованого підходу щодо вивчення та корекції психологічних механізмів соціальної адаптації у осіб різних вікових категорій, що мають порушення функцій опорно-рухового апарату.

Висловлені зауваження й побажання не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження І.В. Чухрій, яке є завершеною науковою працею, представляє новий концептуальний підхід до розв'язання актуальної проблеми психологічних механізмів соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату і, за своїм науковим рівнем, теоретичним і практичним значенням, є прикладом успішного поєднання теоретичної та експериментальної науково-дослідної роботи.

Таким чином, дисертаційна робота «Психологічні механізми соціальної адаптації молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату», повністю відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження

наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., №1159 від 30.12.2015 р. та №567 від 27.07.2016 р.), які висуваються до докторських дисертацій, а її авторка Чухрій Інна Володимирівна заслуговує на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 – спеціальна психологія.

Офіційний опонент -

доктор психологічних наук, професор,

професор кафедри юридичної психології

Національної академії внутрішніх справ

О. Романенко

Оксана РОМАНЕНКО

Фахівець II категорії
визначений до роботи з персоналом постійного
складу відділу персоналу НАВС
старший лейтенант поліції
Івахова А.С.

23.08.2020